

SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA

könyvtárvezető

Pécsi Egyházmegyei Könyvtár

pohanka@pecs.egyhazmegye.hu

SZÖGI LÁSZLÓ – CSIBI NORBERT:
A PÉCSI FELSŐOKTATÁS INTÉZMÉNYEINEK
HALLGATÓI 1850–1923

Felsőoktatástörténeti Kiadványok Új sorozat 30.
PTE Egyetemi Levéltár kiadványai 5.
Pécs, 2023, 362 lap

A Pécsi Tudományegyetem centenáriumi ünnepe – átcusszanva a 2024-es évre – záróakkordjához érkezett. A felkészülési évektől, 2021 szeptemberétől a 2023-as teljes jubileumi évben az intézmény a Pozsonyban alapított Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre költözésének 100. évfordulójára emlékezett, amikor is városunkban megindulhatott a jogász- és bölcsészképzés, majd egy évre rá az orvosképzés is.

A helyi felsőoktatás előzményeinek kutatása, történeti stációinak bemutatása, a város életében betöltött jelentőségének elemzése a közelmúlt évfordulói – 2012-ben a pozsonyi egyetem 100., 2017-ben a középkori egyetem 650. jubileuma, valamint 2023-ban a pécsi egyetem 20. századi (újra)alapításának centenáriuma – kapcsán kiemelt szerepet kapott a Pécsi Tudományegyetem életében. A „*Múltból a jövő felé*” mottó is híven tükrözi az egyetemi kollektív emlékezés fontosságát, amely többek közt emléktábla-avatások, kiállítások, kulturális programok, konferenciaszervezések, valamint tudományos és ismeretterjesztő kötetek, jubileumi kiadványok megjelentetéseiben manifesztálódott a bő kétéves ünnepségsorozatban.

A tavalyi évben mérföldkőhöz érkezett a PTE Egyetemi Levéltára is, hiszen felállításának 20. évfordulóját ünnepelhetette 2024. január 12-én a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont konferenciatermében. Aktív egyetemtörténeti és művelődéstörténeti levéltári kutatóként ismertetem a *Felsőoktatástörténeti Kiadványok Új sorozat 30.*, egyben a *PTE Egyetemi Levéltár kiadványai 5.* kötetét: a Szögi László és Csibi Norbert által jegyzett *A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1850–1923.* címet viselő adattárat,

Beérkezett: 2024. 02. 15.

Közlésre elfogadva: 2024. 05. 15.

Copyright GERUNDIUM

és annak tudományos hasznosságát. A pécsi egyetem és levéltára kettős jubileumát nem is foghatná össze jobban más, mint egy 19–20. századi, levéltári kutatásokon alapuló pécsi felsőoktatás-történeti adattár támogatása, megjelentetése és a levéltári születésnap keretében való bemutatása.

Az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Akadémiai Kutatócsoport a történeti Magyarország felsőoktatás-történetének feltáratlan forrásaiból nyert adatok összegyűjtését, rendszerezését, elemzését és a legkorszerűbb kutatási formában való közzétételét tűzte ki célul. Elsőként a középkori magyarországi egyetemi hallgatók, majd hosszú távon 1850-ig bezáróan a magyarországi felsőfokú oktatási intézmények hallgatói adatbázisának elkészítését vállalta. Egyes intézmények esetében természetesen a fennállás időszakát figyelembe véve az időhatárok kibővültek. Így került sor a pécsi adattár második kötetének elkészítésére is.

A magyar diákok újkori, külföldi egyetemen való tanulmányainak 1990-es évektől megindult feltárásából (1994–2018 között 24 kötet megjelenése – Sorozatcím: *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban*) kinőve, és azzal párhuzamosan a történeti Magyarország felsőoktatás-történeti kutatásainak első hallgatói adattára 2000-ben került ki a nyomdából a *Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat* címmel. 2013-tól szervezett keretek között a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem közös kutatócsoportja koordinálásával tavaly év végére a jelen pécsi kötettel a 30. kötet látott napvilágot. A végső cél egyetlen összesített online elérésű adatbázis, amely európai vonatkozásban is kiemelkedő vállalkozásként fogna össze és prezentálna a magyar értelmiség képzés évszázados múltjának hallgatói adatait.

Minden, a múltjára építkező, haladó szemléletű intézménynek tisztában kell lennie azzal, hogy elődintézményei történetjének feltárása, megismerése, továbbá a róla szerzett tudás szélesebb közönséggel való megismertetése kiemelten fontos szerepet képvisel mindenkori működésével és a jövőbeli fejlődésével, iránymutatásával párhuzamosan. A pécsi oktatástörténet sem vizsgálható önmagában: a lokális emlékezet erősítése mellett a szélesebb, a történeti Magyarország oktatástörténeti-művelődéstörténeti kontextusába helyezése kiemelt célja minden reprezentációnak.

A jelen pécsi felsőoktatási adattár sem előzmények nélküli, hiszen 2017 őszén, a középkori pécsi *universitas* alapításának 650. évfordulóján jelent meg az adattár előző kötete, akkor a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont befogadásával. Az első kötet időintervallumát tekintve (1714) 1785–1852 közötti időszakot öleli fel, és három – a pécsi felsőoktatás-történetben fontos szerepet betöltő – intézmény hallgatóinak adatait gyűjtötte egybe: a Pécsi Püspöki Szemináriumét (1714–1752), a Győrből Pécsre helyezett Királyi Kerületi Akadémiáét (1785–1802), valamint a Pécsi Püspöki Joglyceumét (1828–1849). Ezen második kötettel az adattár szerves egészében lefedi az 1923-ban Pécssett újraalapított M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem 18–20. századi pécsi felsőoktatási előzményeit, kezdeményezéseit, jogelődnek is tekinthető intézményeit.

A kötetet Csibi Norbert, a PTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történettudományi Intézete egyetemi adjunktusának 18 oldalas adatgazdag, részletes

tanulmánya vezeti be, átfogó képet adva a Pécsi Püspöki Joglyceum és a Pécsi Püspöki Szeminárium 1850 és 1923 közötti fejlődéséről, strukturábeli változásairól, a magyar felsőoktatásban, valamint a párhuzamosan működő jogakadémiák és szemináriumok között elfoglalt helyükről, továbbá a felállítandó M. Kir. Erzsébet Tudományegyetemhez fűződő viszonyukról.

Ezt Szögi László, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár nyugalmazott főigazgatója, az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Akadémiai Kutatócsoport egyik vezetőjének 15 oldalas, a fenti intézmények hallgatóságával kapcsolatos, a feltárt és egységesített adatokat rendszerező táblázatokban és azok eredményeit taglaló elemzésekben gazdag tanulmánya követi. A fellelhető források bemutatása mellett Szögi László a hallgatók az egyes intézményeken belül és a korabeli magyar, hasonló típusú felsőoktatási intézményekkel összehasonlításban is elemzi az egyes hallgatók származási, társadalmi, köznevelési-település szerinti, etnikai, vallási hovatartozási megoszlását. Külön bekezdés foglalkozik a külföldről érkezett hallgatók számbavétele mellett a szeminárium és a jogakadémia diákjainak apa vagy a gyám foglalkozása alapján való csoportosításával is.

A két intézmény hallgatói adatainak forrásaival kapcsolatban kedvező helyzetben voltak az adattár kutatói, hiszen a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltárában a Pécsi Püspöki Joglyceum személyi és tanulmányi adatait tartalmazó, hallgatói anyakönyvei hiánytalanul fellelhetőek voltak. Emellett elsődleges nyomtatott forrásként 1898 és 1922 között tanévenkénti értesítők is rendelkezésre álltak. A Püspöki Szeminárium vonatkozásában a nyomtatott sematizmusok sora (1850–1870 között) közöltek értékelhető adatokat. 1870 után a Pécsi Egyházmegyei Levéltár Szemináriumi Levéltárának származási lapjait tudták felhasználni. Itt teljes sorban kutathatók mind a nagy-, mind a kisszemináriumi hallgatóságra vonatkozó dokumentumok.

A kötet törzssanyagát magába foglaló adattár előtt, 4 oldalban módszertani segédlet ismerteti a forrásközlések módját, valamint az adattár szerkezeti felépítését, végezetül a jegyzékét adva a használt rövidítéseknek.

Az adattár intézményenként és azon belül évenként, továbbá név szerinti betűrendben rendszerezi a hallgatóság anyakönyvei alapján felvett személyi adatokat. A forráskülönbözőségek adatfelvételi elvei miatt nem egységesek az egyes tételek, ám az adattárban az azonos adatközlésre törekedtek.

Az adatfelvétel egyes tételei nem minden esetben teljeskörűen kitöltöttek, a fellelhető forrásból kinyerhető adatoktól függően:

- név/névvariációk betűhű közlése az anyakönyvekből, nemesi előnevekkel (vezetéknév, keresztnév, nemesi előnév);
- egyházi tisztségek (csak szerzetes), küldő egyházmegye;
- életkor, születési év, hó, nap (arab számmal);
- egységesített felekezeti hovatartozás;
- társadalmi állás;
- nemzetiség;
- születési hely/származási hely;

- szülők neve és foglalkozása;
- beiratkozás ideje (első tanév);
- fakultások, évfolyamok;
- későbbi külföldi egyetemi tanulmányok;
- hazai egyetemi tanulmányok (évmegjelöléssel);
- hazai előzmény középiskolai tanulmányok;
- megjegyzések (egyéb, egységesítésben nem szereplő adatok).

Következzék egy kis statisztika: A jogakadémia 2745 hallgatójának 208 oldalon, a szeminárium 645 papnövendékének pedig 46 oldalon kereshetjük vissza az adatait. Összesen tehát 3390 diák adatai kerültek nyilvánosan kutathatóvá a jelen kötet révén.

Végezetül elengedhetetlen segédletként egy 16 oldalas hely- és egy 37 oldalas névmutató segíti az adattárban való gyorsabb eligazodást. A nemzetközi kutatások számára Szögi Lászlótól és Csibi Norberttől egy 5 oldalas angol rezümé, majd egy tartalomjegyzék zárja a kötetet.

Az MTA-ELTE Egyetemtörténet Kutatócsoport révén immár 30 kötetben állnak rendelkezésre a jelen és jövő kutatók számára a történeti magyarországi felsőoktatás hallgatóinak adattárai, valamint a velük összefüggésben elkészített, elemző tanulmányok sora, amelyek hatalmas segítséget jelentenek és nagy lendületet adhatnak az eddig feltáratlan kutatási területek eredményeinek bemutatására.

A hallgatói adattárak készítői és kutatói hatalmas, hiánypótló munkát végeztek és végeznek majd a jövőben is, hogy megismerhessük a tanulni vágyó magyar értelmiséget a középkortól a modern korig. Ismert és kevésbé ismert elsődleges írott és nyomtatott forrást felhasználva 30 kötetnyi adattári anyagot felmutatva a kutatócsoport, valamint az azon kívül részt vevő kutatók révén a magyar oktatástörténet egy kulcsfontosságú és nélkülözhetetlen segédlettel gazdagodott: ennek része lett az előbbi és a 2017-ben megjelent pécsi kötet is. Pécs város felsőoktatás intézményeinek 1850–1923 hallgatói adattárait nagy haszonnal forgathatják a 18–20. századi oktatás-, hely- és jogtörténet kutatói. Új eredménnyel gazdagíthatják a magyar, a délvidéki (horvát, szerb) és közvetetten a szomszédos nemzetek (pl. osztrákok, szlovákok, szlovének) társadalom- és művelődéstörténeti kutatásait is. A személyekhez köthető adatok révén számos kiegészítő információt szolgáltathatnak életutak és családfakutatások számára, hiszen egymagukban összegzik kevésbé ismert források fontos személyes adatait. Az előzőleges és a pécsit követő tanulmányi helyek megjelölésével az egyéb magyar és külföldi felsőoktatási tanulmányokról is képet nyerhetünk, modern szóval élve szép ívű pályakövetések rajzolódhatnak ki az egyes hallgatók esetében. Ezen kiegészítő adatok innentől a nemzetközi oktatástörténeti kutatásokba is beágyazódhatnak.

Az adattárak önálló elemzői a meglevő kutatási eredményeket árnyalhatják, egészíthetik ki, vagy akár korrigálhatják a tévesen fennmaradtakat. Eredményeik egyúttal további, új módszertannal bíró kutatásokba épülhetnek bele.

Köszönet illeti a kutatócsoportot és kutatóikat a több évtizedes munkájukért, külön öröm a pécsi vonatkozások feltárásáért és nyilvánossá tételéért. A további feltáró munkához sok energiát, lelkesedést és kitartást kívánok. A Pécsi Tudományegyetemnek és a PTE Egyetemi Levéltárnak dicséretére váljon a kötet megjelentetésének támogatása, a jubileumi megemlékezések sorába való beemelése. A pécsi oktatás-, művelődés-, társadalomtörténeti és egyéb szempontokat kutatóknak pedig újabb hatalmas segítség érkezett eme kötet megjelenésével.